

האיום הדמוגרפי מחייב החלטות הנוגעות לאדמה, למי היא שייכת, היכן עוברים גבולותיה ואיך מתכננים את השימוש בה

אלוף עוזי דיין

המילה קרקע שאנו חוזרים ומשתמשים בה מעשה יום-יום מציפה אותי בגל של נוסטלגיה. בילדותי זכיתי לשמוע את אברהם הרצפלד מדבר על מה שהיה נהוג לכנות "המצב" וגם על ה"קרקע". ואולי ההגדרה הזו של הנושא היא אחת הסיבות שאצלנו

**"חובתנו למצוא
את האיזון הנכון
של השימוש**

בקרקע באופן

שישאר את

היעדים

הממלכתיים של

המדינה, אבל

שגם יעניק לכל

אזרחי ישראל

תחושה של

שותפות והרגשה

של הוגנות ושוויון

באופן השימוש

בקרקע."

נטו לקרוא ל"קרקע" – "אדמה". באוזני אנשים שעבדו את אדמתם המונח הזה מתחבר טוב יותר עם העובדה ש"קרקע" הייתה בעיקר עניין בין בני האדם, בני האדמה.

ככל שאנו מתבגרים, מתפתחת בנו נטייה להתרפק על העבר. איך "פעם" הכל היה ממלכתי, ואיך "פעם" היה שיתוף פעולה אמיתי. ה"פעם" שלי לא היה כזה. אני גדלתי בעמק, במקום שבו הגישה הבסיסית, אחת מעובדות החיים הראשונות והיסודיות הייתה ש"באדמה ובמים – אין חברים". לא רק שאין חברים רחוקים, גם אין חברים קרובים. ואת העובדה הזו חיינו יום-יום. באחד משלבי חייו היה אבי מפקד של ספינות מעפילים. במסגרת זו למד למדוד מרחקים, זוויות, מהירות ועוד מונחים חשובים. מן הטעם הזה "זכה" אבי לתפקיד קבע חשוב בנוסף לתפקידו כחקלאי במושב. הוא היה מודד שנקרא כל הזמן ליישב את סכסוכי הגבול והבעלות בין בעלי המגרשים. ביוגב, שהינו יישוב בעל משבצת קרקעית ארוכה, רוב השטח החקלאי משתרע על פס צר אחד, ממש מעבר לבית. בין כל שני מגרשים

חוצצת דרך עפר. ועל הדרך הזו התרחשו מריבות (ריבים, קראו לזה אז) ביחס לשאלה היכן בדיוק עוברת הדרך, והיכן ממוקם "האמצע" שלה יחסית לחלקות האדמה. כיוון שמחלוקות אלה היו עניין של יום-יום, אני זוכר היטב איך היה אבי נקרא השכם והערב לפסוק מה בדיוק התוואי של הדרך, איפה בדיוק צריך להיות נעוץ יתד הסימון שלה, ואם העבירו אותה בלילה או לא. בסופו של דבר קבע אבי כלל ברזל: אחרי הפעם השנייה שקוראים לו להיות הבורר, מציבים קו קרקעי ברור כדי לתחום את הגבול המדויק בין שני המגרשים, וכל אחד מהשכנים סולל לו דרך עפר מהצד שלו. שיטת התוויית הגבול הזו, שבשני צדדי עוברות "אוטוסטרדות" חד סטריות, חסכה הרבה מריבות ומחלוקות. אבל במשך הזמן הסתבר שגם פתרון זה אינו פשוט כל כך. שכן במחלוקות על קרקע מדובר לא רק על אדמה ועל בני אדם, אלא גם על חשבונות של דם. ועל המשולש הזה של האדמה, בני האדמה, והדם שנשפך עליה, ברצוני לדון.

המשולש הזה – אדמה, אדם, דם – הוא משמעותי ביותר גם בתקופה הזאת, התקופה הגורלית בקיומנו, תקופה שמאז מלחמת העצמאות לא הייתה משמעותית כל כך במובן של עיצוב פני המדינה, ולא פחות מכך – עיצוב פני החברה הישראלית. האדמה הזאת היא הגורם היוזם את ההתרחשויות, היא גם החוט המקשר, ובמידה רבה היא גם המראָה של חיינו כאן. האדמה הזו קשורה לסוגיות לאומיות, אתניות, חברתיות וכלכליות. אך שאלת השאלות שהאדמה מציבה בפנינו, שהתשובה עליה תעצב הן את פני המדינה והן את פני החברה, היא למי שייכת האדמה הזו, ומה עושים איתה.

אינני בטוח שצריך לענות על השאלה הזאת מיד, אבל אני משוכנע שבשנים הקרובות – אם נרצה ואם לא נרצה – לא תהיה לנו ברירה, וניאלץ לקבל הכרעה. והסיבה לכך פשוטה: דמוגרפיה. בשנת 2020 יחיו בין הירדן לים התיכון, אם לא יחולו שינויים דרסטיים, קרוב ל-15 מיליון אנשים. 15 המיליון האלה יחיו במאזן דמוגרפי שבמסגרתו, בפעם הראשונה, יחיו יותר ערבים מיהודים בין הירדן לים התיכון. במספר זה של תושבים אני כולל את היהודים ואת הערבים, כל הערבים, גם את הפלשתינאים אזרחי מדינת ישראל, בקבוצה אחת. משמעות הנתון הסטטיסטי הזה הוא שאנחנו צריכים להחליט, כבר בשנים הקרובות, איך אנחנו מתמודדים עם הבעיה ההולכת ותופחת, שמשמעויותיה חמורות בהרבה מאשר רק גידול מספרי.

כדי להמחיש יותר לעומק את הבעיה ראוי לנתח את המספרים ביתר מיקוד. מתוך

האיום הדמוגרפי מחייב החלטות הנוגעות לאדמה, למי היא שייכת והיכן עוברים גבולותיה

**"אתוך כ־15 מיליון
איש שיחיו בין
הירדן לים התיכון
בעוד 20 שנה יהיו
55% ערבים ורק
45% יהודים.**

**ובפירוט: בתוך
גבולות ישראל
יחיו 2.1 מיליון
ערבים אזרחי
ישראל, בעזה יחיו
2.5 מיליון
פלשתינאים, ועוד
3.3 מיליון
פלשתינאים**

**ביהודה ושומרון,
כולל
הפלשתינאים
המתגוררים
במזרח ירושלים,
ואילו יהודים יחיו
כאן רק 6.5
מיליון."**

כ-15 מיליון איש שיחיו בין הירדן לים התיכון יהיו 55% ערבים, ורק 45% יהודים. וביתר פירוט: בתוך גבולות ישראל יחיו 2.1 מיליון ערבים אזרחי ישראל, בעזה יחיו 2.5 מיליון פלשתינאים, וביהודה ושומרון יחיו עוד 3.3 מיליון פלשתינאים, כולל הפלשתינאים שיתגוררו במזרח ירושלים, ולעומתם יחיו כאן רק 6.5 מיליון יהודים.

משמעות המספרים האלה היא שאנחנו נצטרך להחליט באיזו מדינה יהודית דמוקרטית וציונית אנחנו רוצים לחיות ובעתיד גם להוריש לילדינו. מן ההתפתחות הדמוגרפית הזו אסור להתעלם, וגם אם נרצה בכך, לא נוכל להתעלם ממנה לאורך זמן. האיום הדמוגרפי הזה מחייב החלטות לא פשוטות, שחלקן נוגעות לאדמה, לשאלה למי היא שייכת, היכן עוברים הגבולות שלה, באיזה אופן משתמשים בה, ואיך מתכננים את השימוש בה.

הסיבה העיקרית שבגללה תידרש החלטה היא שאלת הגבולות, ואף שזו שאלה גיאוגרפית ביסודה, היא נוגעת במהותה בשאלת האופי היהודי-דמוקרטי של המדינה המתפתחת. היא אינה נובעת מהשאלה אם ואיזו מדינה פלשתינית תהיה, אלא מהשאלה איזו מן מדינה יהודית דמוקרטית אנחנו רוצים, ומדובר הן באופי היהודי שלה והן באופי הדמוקרטי. כיוון שהנושא טעון, ברצוני להביע דעה אישית: החלטה מן הסוג זה, ובפרט ההחלטה הספציפית הזאת, היא החלטה שלאורך זמן לא נכון יהיה להתנות אותה במה

שהצד השני, או הצדדים האחרים, יאמרו לגביה. ההחלטה הזו לא צריכה להתבסס על מה שיגידו הפרטנרים שלנו – אם ישנם כאלה או אם אינם – או על מה שהם יסכימו או לא יסכימו. זו חייבת להיות החלטה שלנו, שתשיב על השאלה מה אנחנו רוצים. אני משוכנע שאם נגיע ללכידות אמיתית ביחס לשאלה זו – שאר הדברים יסתדרו.

חלק מהשאלות שתעלינה לדיון לגבי הגבולות הן, כמובן, שאלות ביטחוניות ושאלות הקשורות להתיישבות הישראלית. וגם כאן אביע את דעתי האישית: ככל שההתיישבות הישראלית תהיה "גושית" יותר ולא פזורה, כך הביטחון שניתן לספק לה יהיה גדול יותר. במילים אחרות: כעומק הגושיות לטווח ארוך, כך עומק הביטחון. ההחלטה הזאת לגבי ההתיישבות, למי שאינו יודע, איננה החלטה שצריך לקבל מסיבות ביטחוניות. זאת בפירוש החלטה לאומית, אידיאולוגית, חברתית, תפיסתית.

עניין נוסף שחשוב מאוד לקחת בחשבון הוא בקעת הירדן. מבחינת העומק האסטרטגי, מן הבחינה הביטחונית ארוכת הטווח, יש לבקעת הירדן חשיבות גדולה מאוד. בהקשר של בקעת הירדן קיים עוד אלמנט חשוב: היכן, בעצם, יעברו הגבולות של מדינת ישראל? לאורך הקו הירוק? על גב ההר? לאורך תוואי בקעת הירדן? גם בשאלה זו יש להכריע בשנים הקרובות.

כל הדברים האלה יהיו הרכיבים העיקריים במציאת הפתרון הנכון, אבל חובה להבין שלמרות החשיבות הקיומית והגורלית של הנושאים הביטחוניים, בסופו של דבר מה שיכתיב את הפתרון צריך להיות מבוסס על התשובה לשאלה מה יהיה האופי של המדינה היהודית הדמוקרטית והציונית, כפי שאנחנו רוצים שתהיה, כפי שאנחנו מחליטים. יחד.

נושא נוסף שיש לו חשיבות רבה הוא שיפור האחיזה בקרקע. הקרקע, האדמה, היא גם הריבונות, היא גם ההיסטוריה והמורשת, היא גם הביטחון, היא גם הבסיס לכל פיתוח כלכלי. אם תאבי חיים אנחנו, חובתנו לשפר את האחיזה באדמה שלנו. אחיזה זו צריכה להיות בעלת הדגש והענקת חשיבות לנוכחות לאורך קווי הגבול. היא חייבת להיות אחיזה התומכת בחקלאות. רק מי שיושב על הקרקע, מעבד אותה ומתפרנס ממנה יכול להיחשב למי שאוחז בקרקע. למרבה הצער, עם השנים הולך ופוחת שיעור החקלאים, אך דבר אחד ברור: בלי תמיכה ברורה ברכיב החקלאי יהיה קשה להמשיך ולהחזיק כמו שצריך באדמה הזאת.

נקודת יסוד נוספת בהקשר הדמוגרפי קשורה במערכת היחסים בין יהודים לערבים ובין המיעוט של אזרחי ישראל הערבים למימשל הישראלי. יחסים אלה חייבים, מבחינתנו, להיכנס תחת ההגדרה של יעד לאומי. ולא כי מדובר בערבים החיים

האיום הדמוגרפי מחייב החלטות הנוגעות לאדמה, למי היא שייכת והיכן עוברים גבולותיה

**"האיום הדמוגרפי"
המרחף על
ישראל יחייב
החלטות לא
כשונות, שחלקן
נוגעות לאדמה,
לשאלה למי היא
שייכת, היכן
עוברים הגבולות
שלה, ובאיזה אופן
מתכננים את
השימוש בה."**

בישראל, אלא בעיקר כיוון שמדובר בכחמישית מהאוכלוסייה של מדינת ישראל, קרוב ל-19% מהאוכלוסייה הישראלית, בינתיים. המספר בפועל הולך וגדל. במסגרת תכנית "ישראל 2020" למשל מדובר על גידול בהיקף האוכלוסייה הערבית הקרוב ל-24%, וזה כבר ככר כמעט רבע מהאוכלוסייה שאסור להתעלם מצרכיו. אם יימשכו ההתרחקות, ההקצנה, חוסר ההשתלבות - אנחנו ניקלע לבעיה קריטית ביחס לשאלה מהותית: איך אנחנו מקיימים את החלק הדמוקרטי במשוואה של מדינה יהודית-דמוקרטית. ושלא יהיה ספק: אופן ההשתלבות והלכידות החברתית של האוכלוסייה הערבית הוא שאלה משמעותית של ביטחון לאומי. וגם מן הטעם הזה ראוי שישראל תעסוק בנושא ברמה אחרת לגמרי מזו שלפיה נהגנו בחמישים השנים האחרונות.

דבר אחרון קשור לשימושי הקרקע. התהליך הסוציולוגי העובר על החברה הישראלית מצביע על התפתחות של גישה סקטוריאלית שחייבת להדאיג את כולנו בתחומים רבים, כולל בתחום שימושי הקרקע. לדעתי חובתנו כמדינה למצוא את האיזון הנכון של השימוש בקרקע באופן שישמר את הייעודים הממלכתיים של המדינה, אבל שגם יעניק לכל אזרחי ישראל תחושה של שותפות והרגשה של הוגנות באופן השימוש בקרקע. הכל מתחיל בשאלת התכנון, צריך להתייחס לקרקע לא רק כאל מטרה, אלא כאל אמצעי. אמצעי למה? לצמיחה. אין סקטור בציבור הישראלי שהצמיחה רעה בשבילו, ואין סקטור בציבור הישראלי שצמיחה שלילית לא תפגע בו באופן קשה. הצמיחה היא אינטרס משותף כמעט לכל רוחב הקשת. אבל צמיחה לכל - לא רק למתי מעט. גם בתחום הזה דרושים איזונים. חובת המדינה לדאוג לכך שהשימוש בקרקע יעשה מתוך גישה ממלכתית, אבל בדרך כזו שתמנע קיפוח, ובמקביל לא תיצור ויכוחים ושסעים בתוך החברה הישראלית.

מימושם של כל הדברים האלה אפשרי. הוא בידינו. ואם הם אכן יתקיימו, אר"א המשולש הזה, החשוב כל כך, של האדמה, של בני האדם שחיים עליה ושל חשבון הדמים שמי ייתן ויעלם - ימשיך להיות המתווה שהוא הבסיס לקיומנו כאן.